

STANOVENÍ FYTOTOXICITY KOMPOSTŮ – INHIBICE RŮSTU, KLÍČIVOST A INDEX KLÍČIVOSTI ŘEŘICHY SETÉ (*LEPIDIDIUM SATIVUM*)

Tomáš Bouda, Martina Formánková
ALS Czech Republic, s.r.o.

Geochemistry

Metallurgy

Mine Site

Inspection

Coal

Oil & Gas

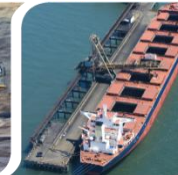
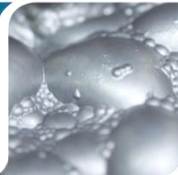
Asset Care

Tribology

Environmental

Food &

Pharmaceutical

Legislativa kompostovacího procesu

- Malá zařízení, kompostárny a další zařízení s procesem kompostování se řídí § 33 zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech a vyhláškou č. 341/2008 Sb., o podrobnostech nakládání s biologicky rozložitelnými odpady.
- Komunitní kompostování dle zákona č. 185/2001 Sb., o odpadech a o změně některých dalších zákonů, ve znění pozdějších předpisů v § 10a.

Komunitní kompostování

- **Obec** může ve své samostatné působnosti, jako opatření pro předcházení vzniku odpadů, stanovit obecně závaznou vyhláškou obce systém komunitního kompostování.
- **Komunitní kompostování** je systém sběru a shromažďování rostlinných zbytků z údržby zeleně a zahrad na území obce, jejich úprava a následné zpracování na **zelený kompost**.
- Kompostovací proces musí být řízen tak, aby byl zajištěn aerobní mikrobiální rozklad organické hmoty bez vzniku zápachu a bez emisí methanu.

Kompostování

- Kompostování je aerobní exotermní mikrobiologická přeměna biologicky rozložitelných materiálů na látky bohaté na obsah živin a humusu.
- Z důvodu ochrany životního prostředí je nutné využívat „nejlepší technologii kompostování“.
- Pro zajištění optimálního průběhu kompostovacího procesu je nutné monitorovat určité mikrobiologické, fyzikálně-chemické a chemické vlastnosti kompostu. (např. zjištění zralosti kompostu, samozahřívání, ...)

Kompostování

- **Toxicita kompostu** souvisí s přítomností mnoha faktorů pracujících dohromady (substrát, kyslík, mikrobiální populace, teplota, stupeň přeměny, apod.).
- V nevyzrálém kompostu se také nachází **fytotoxické sloučeniny** (rozpustné formy těžkých kovů, amonné sloučeniny, nadměrná akumulace solí a organických kyselin), které snižují klíčivost a růst rostlin.
- Tyto fytotoxické sloučeniny mohou způsobit **kumulativní toxický účinek** materiálu.

Řeřichový test fytotoxicity

- Řeřichový test slouží k vyhodnocení intenzity rozkladu organických surovin a zralosti výsledného kompostu.
- Biologická metoda hodnocení fytotoxicity výluhu vzorku indexem klíčivosti řeřichy seté v prostředí vodního výluhu kompostu.

Řeřichový test fytotoxicity

- Řeřichový test eliminuje chyby vznikající při zjišťování stability finálního produktu kompostování pouze pomocí teploty.
- Hodnota **fytoxicity** je přímým odrazem obsahu toxických meziproduktů, vznikajících při aerobním rozkladu organických látek.
- Umožňuje kvalitativní ohodnocení intenzity rozkladu. **Ukazatelem zralého kompostu je nepřítomnost fytotoxinů (IK [Index klíčivosti] = 100 %).**

Řeřichový test fytotoxicity

V České republice se řeřichový test toxicity provádí podle příručky P. Plívy a kol.:

P. Plíva a kol. (2006): ***Příručka: Zakládání, průběh a řízení kompostovacího procesu. Kap. 2.4.3. Test fytotoxicity (Řeřichový test).*** VUZT Praha, ISBN 80-86884-11-2, 65 s.

resp. podle metodicky Kv. Hájkové a kol.:

Kv. Hájková a kol. (2007): ***Metodická pomůcka: Kompostování přebytečné travní biomasy. Příloha č. 5: Řeřichový test fytotoxicity.*** ZERA Náměšť nad Oslavou, ISBN 80-903548-6-6, 80 s.

Řeřichový test fytotoxicity dle P. Plívy a kol. resp. podle Kv. Hájkové a kol.

Příprava vodného výluhu:

Do 500mL Erlenmayerovy baňky se naváží **10 g** zkoumaného zhomogenizovaného vzorku a pak se přidá vypočtené množství destilované vody (mL), které je určeno jako násobek sušiny ve vzorku (**5 - 10 x % sušiny**).

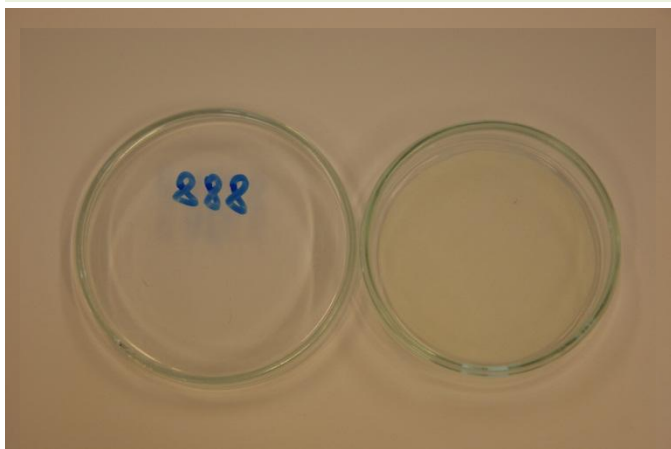
Nádoba se zazátkuje a vloží do horizontální třepačky a vzorek vyluhuje destilovanou vodou cca **2 hod.**

Pak se výluh filtruje přes filtrační papír do kádinky.

Řeřichový test fytotoxicity dle P. Plívy a kol. resp. podle Kv. Hájkové a kol.

Vlastní test: Do Petriho misek o průměru 5 cm se vloží filtrační papír, který pokryje dno misky, a ovlhčí se **1 mL výluhu**.

Na takto připravený filtrační papír se pravidelně rozmístí **8 semen řeřichy seté**. Pro každý vzorek je potřeba použít paralelně alespoň 10 Petriho misek s 8 semeny (celkem se tedy testuje 80 semen).

Připravené a uzavřené Petriho misky se vloží do termostatu, kde semena klíčí **24 hod, za tmy při teplotě 28 °C**. Ke vzorkům v termostatu se také vloží kontrolní vzorek pouze s destilovanou vodou (též 10 paralelních stanovení po 8 semenech).

Řeřichový test fytotoxicity dle P. Plívy a kol. resp. podle Kv. Hájkové a kol.

Výpočet indexu klíčivosti IK:

$$IK(\%) = 100 \cdot \frac{k_v \cdot l_v}{k_k \cdot l_k}$$

k_v – klíčivost vzorku (%)

k_k – klíčivost kontroly (%)

l_v – průměrná délka kořínků vzorku (mm)

l_k – průměrná délka kořínků kontroly (mm)

Řeřichový test fytotoxicity dle P. Plívy a kol. resp. podle Kv. Hájkové a kol.

Hodnocení indexu klíčivosti:

Index klíčivosti IK, vyjádřený v procentech kontroly (kterou je destilovaná voda), **při hodnotách do 50 %** představuje nepoužitelnost kompostu k přímé aplikaci, **od 60 % do 80 %** dává možnost aplikace s určitým rizikem poškození citlivých rostlin, **při hodnotách 80 % a vyšších** deklaruje zralý kompost.

Je-li index klíčivosti mezi 60 – 80 %, lze říci, že je kompost ve fázi přeměny a má nejlepší hnojivý účinek. Nad 80 % tento účinek klesá a vliv humusu je silnější, tzn. že živiny jsou více vázány. Uvolňování dusíku a fosforu je pomalejší a nedochází k vyplavování živin do spodních vod. Uvedené údaje jsou zpracovány v **Tab. 1**. V **Tab. 2** jsou uvedeny příklady využitelnosti kompostu na základě zjištěného indexu klíčivosti IK.

Řeřichový test fytotoxicity dle P. Plívy a kol. resp. podle Kv. Hájkové a kol.

Tab. 1: Zralost kompostu dle hodnoty indexu klíčivosti IK (interpretace indexu klíčivosti)

IK (%)	Typ (zralost) kompostu
> 100 %	schopnost stimulačních účinků
80 – 100 %	dobře zralý kompost
60 – 80 %	částečně zralý kompost
< 60 %	nezralý kompost

Řeřichový test fytotoxicity dle P. Plívy a kol. resp. podle Kv. Hájkové a kol.

Tab. 2: Použitelnost kompostu dle hodnoty indexu klíčivosti IK

Třída	IK (%)	Využitelnost kompostu
I.	> 100 %	substráty pro zahradnictví, květinářství
II.	80 – 100 %	aplikace před setím
III.	60 – 80 %	předjarní aplikace, rekultivace do pařenišť, pro pěstování hub
IV.	< 50 %	aplikace riskantní - neekonomická

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

V laboratořích ALS Czech Republic, s.r.o. jsme zavedli řeřichový test fytotoxicity v r. 2012 na základě požadavku našich klientů v Portugalsku, kteří požadovali jeho stanovení podle prací **Zucconiho a spol.:**

Zucconi F., Forte M., Monaco A. and de Bertoldi M.(1981): *Biological evaluation of compost maturity*. BioCycle, **22**(4), p. 27-29.

Zucconi F., Forte M., Pera A. and de Bertoldi M. (1981): *Evaluating toxicity of immature compost*. BioCycle, **22**(4), p. 54-57.

Zadání bylo poměrně nejasné, za zralý kompost je dle portugalské legislativy považován kompost s indexem klíčivosti **GI (*germination index*)** větším než 60 %.

Test fytotoxicity na řeřiše seté je nejoblíbenější test klíčivosti. Kompost je netoxický, když je jeho klíčivost větší než 85 % nebo když hmotnosti rostlinných sazenic jsou větší než 90 %. Kromě toho bylo zjištěno, že **index klíčivosti v každé době kompostování nevykazuje žádné významné změny na naředění extraktu, a to až do 75% naředění destilovanou vodou.** Bylo též zjištěno, že amoniak a nízkomolekulární organické kyseliny jsou dvě fytotoxické látky, po jejichž „zmizení“ se zvýší růst rostlin. Když je **GI** vyšší než 80 %, lze považovat kompost za zralý a prakticky bez obsahu fytotoxických látek.

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

Odběr a uchování vzorků:

Z důvodu nestálosti jsou vzorky kompostů od odběru do zahájení zpracování uloženy v chladicích boxech. Testování je započato co nejdříve po odběru, nejlépe do 24 hodin. Není-li to možné, jsou vzorky uloženy **v těsně uzavřených vzorkovnicích, v temnu a chladu.** Testování hotových výluhů je započato nejlépe v den jejich přípravy, jinak jsou uchovávány v lednici při **5 až 8 °C**. Před použitím se nechají vytemperovat na laboratorní teplotu.

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

Příprava vodného výluhu:

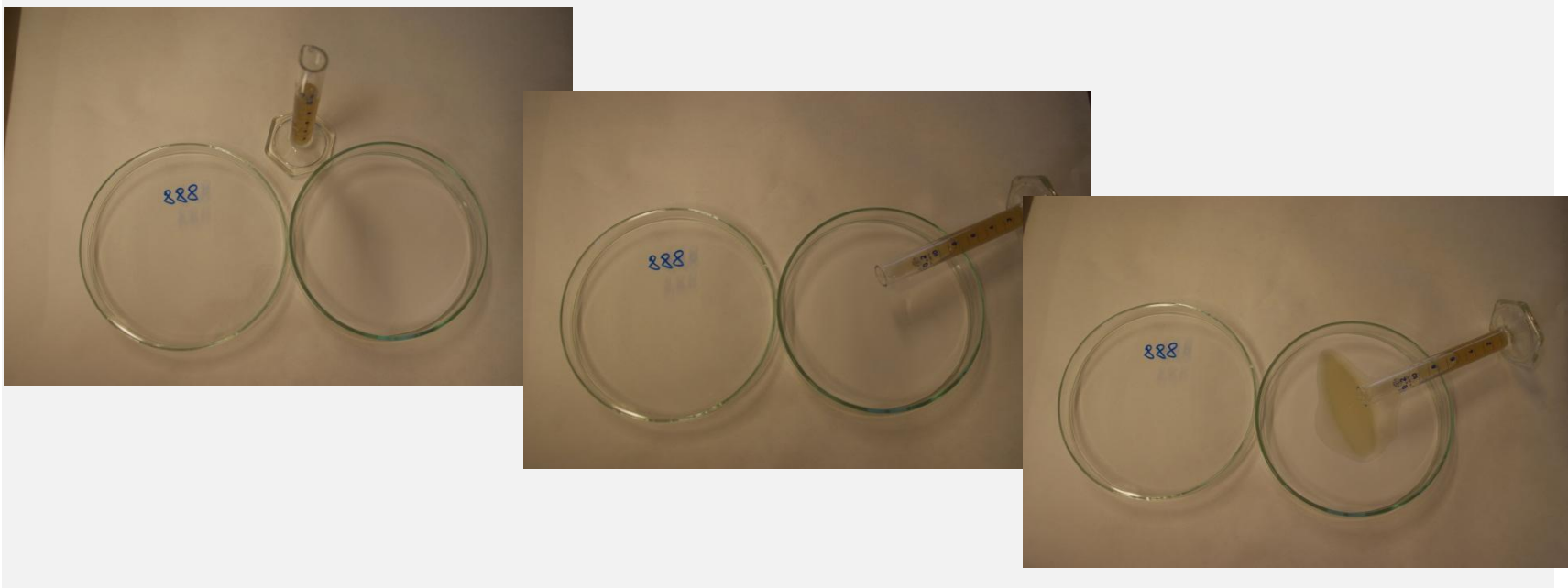
- Reprezentativní vzorek kompostu je síťován přes síto s velikostí ok **10 mm**. Pak je stanoven v dílčím vzorku kompostu obsah **sušiny při 105 °C**.
- Množství vody potřebné pro přípravu 1 litru výluhu se vypočítá z údaje o obsahu vody (sušiny) ve vzorku. Výsledný poměr mezi pevnou a přidanou kapalnou fází směsi je **1 : 10** (vztaženo na sušinu vzorku).
- Směs je ve vhodné vzorkovnici třepána na rotační třepačce **po dobu 1 hodiny**, poté centrifugována (8 min, 4000 – 5000 ot./min) a přefiltrována (filtrační papír o velikosti pórů 5 μm).

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

Provedení řeřichového testu fytotoxicity:

Na filtrační papír, který je vložen na dno Petriho misky, se nalije 10 mL výluhu kompostu.

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

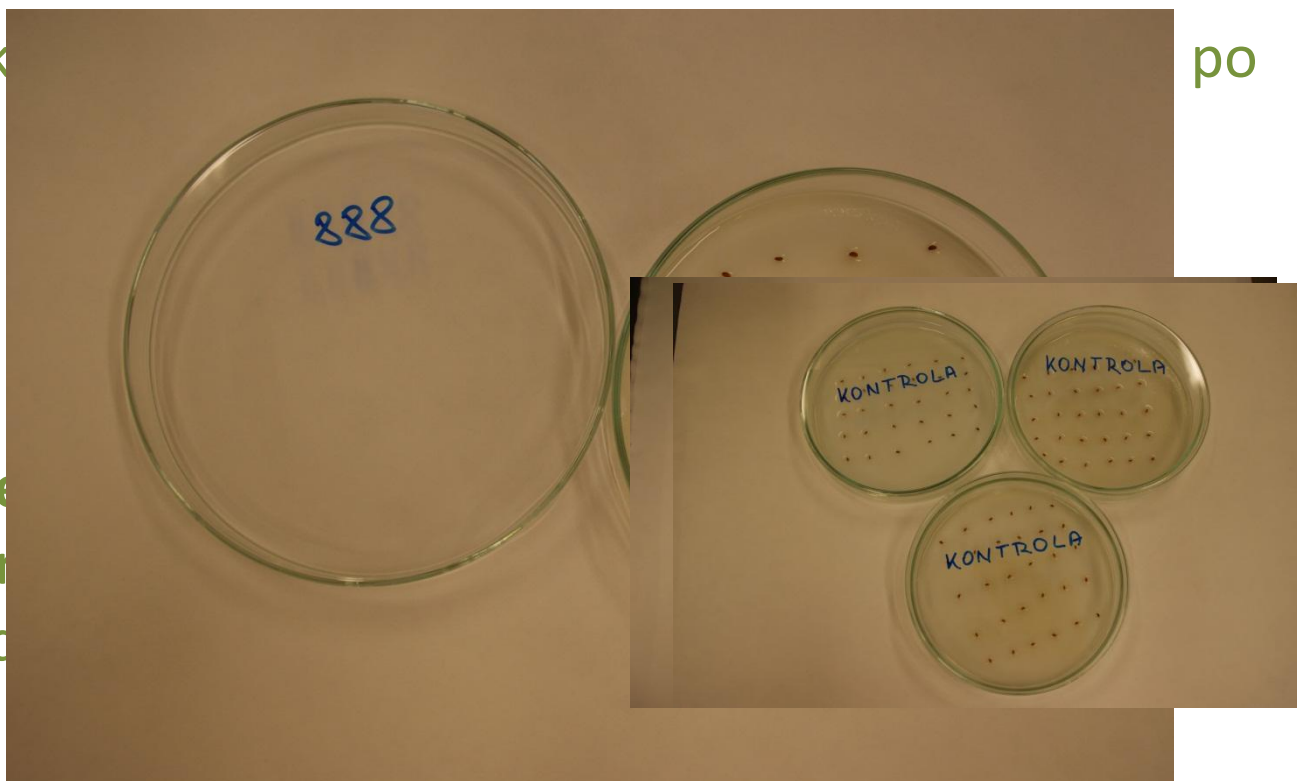

Na filtračním papíru rovnoměrně rozmístíme 30 semen řeřichy seté.

Každý vzorek 30 semenech,

po

Současně se stanoví pro představuje de Kontrolní vzor stejných pod kompostu.

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

Petriho misky se semeny řeřichy seté se umístí do termostatu na dobu **48 hod (při 27 °C)** a **bez přístupu světla**.

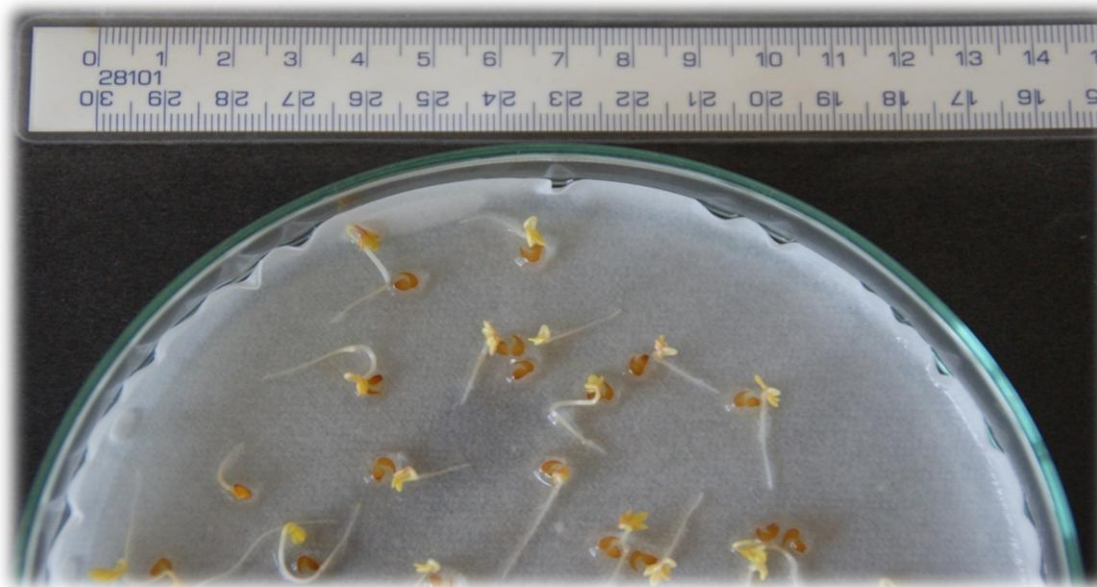

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

Vyhodnocení testu:

Po uplynutí doby expozice je stanoven **počet nevyklíčených semen**, manuálně jsou změřeny a zaznamenány **délky jednotlivých kořenů**

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

Vyhodnocované parametry:

G (%) - *germination*, klíčivost

L (%) - *elongation*, nárůst průměrné délky kořenů

GI (%) - *germination index*, index klíčivosti IK

I (%) - inhibice růstu kořene

Výpočty:

$$G(\%) = 100 \cdot \frac{N_v}{N_k}$$

N_v - Počet vyklíčených semen v testovaném výluhu

N_k - Počet vyklíčených semen v kontrolním vzorku

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

Vyhodnocované parametry:

G (%) - *germination*, klíčivost

L (%) - *elongation*, nárůst průměrné délky kořenů

GI (%) - *germination index*, index klíčivosti IK

I (%) - inhibice růstu kořene

Výpočty:

$$L(\%) = 100 \cdot \frac{\overline{L}_v}{\overline{L}_k} = 100 - I(\%)$$

$\overline{L}_v$ - Průměrná délka kořene v testovaném výluhu

$\overline{L}_k$ - Průměrná délka kořene v kontrolním vzorku

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

Vyhodnocované parametry:

G (%) - *germination*, klíčivost

L (%) - *elongation*, nárůst průměrné délky kořenů

GI (%) - *germination index*, index klíčivosti IK

I (%) - inhibice růstu kořene

Výpočty:

$$GI(\%) = \frac{G(\%) \cdot L(\%)}{100}$$

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

Vyhodnocované parametry:

G (%) - *germination*, klíčivost

L (%) - *elongation*, nárůst průměrné délky kořenů

GI (%) - *germination index*, index klíčivosti IK

I (%) - **inhibice růstu kořene**

Výpočty:

$$I(\%) = 100 \cdot \frac{\overline{L}_k - \overline{L}_v}{\overline{L}_k} = 100 - L(\%)$$

$\overline{L}_v$ - **Průměrná délka kořene v testovaném výluhu**

$\overline{L}_k$ - **Průměrná délka kořene v kontrolním vzorku**

Řeřichový test fytotoxicity - Kontrola kvality

Platnost testu:

Výsledky testů se považují za platné, jestliže jsou splněny následující požadavky:

- 1) Klíčivost semen v kontrolním vzorku je nejméně 90 %.
- 2) Výsledek kontrolního týdenního testu na standardní látce $K_2Cr_2O_7$ o koncentraci 50 mg/L je v aktuálních regulačních mezích

Procesní řízení kvality spočívá v:

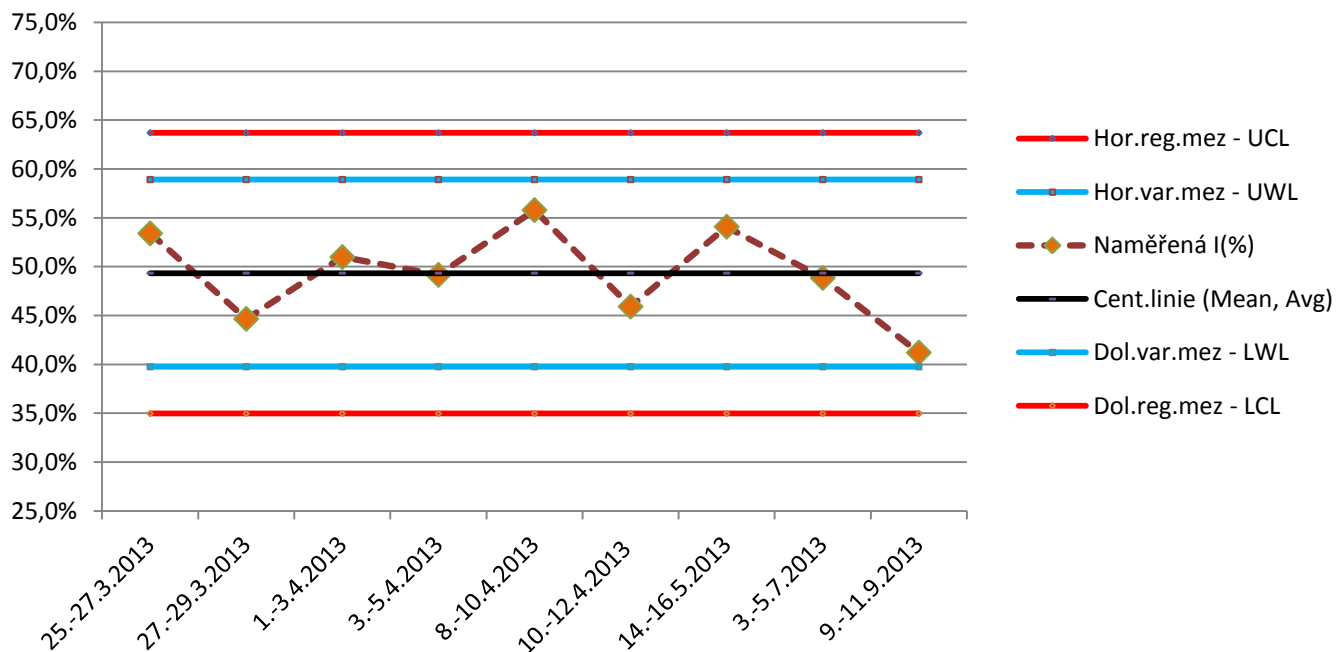
- 1) Kontrolování a dodržování podmínek platnosti testů.
- 2) Provádění kontrolních testů na standardní látce $K_2Cr_2O_7$ o koncentraci 50 mg/L s každou analytickou várkou, maximálně však 1x týdně. Kontrolní test fytotoxicity na řeřiše seté se provádí za stejných podmínek a vyhodnocuje stejným způsobem jako v případě reálného vzorku. *Hodnota inhibice růstu kořene v této standardní látce I je rovna 50 %; horní varovná mez je 59 % dolní varovná mez je 41 %, horní regulační mez je 63 % a dolní regulační mez je 36 %.*
- 3) Provádění analýz duplicitních vzorků výluhů nejméně 2x za rok.

Řeřichový test fytotoxicity - Kontrola kvality

Ukázka regulačního diagramu

Regulační diagram Inhibice růstu I [%] kořene *Lepidium Sativum* v roztoku $K_2Cr_2O_7$ o koncentraci 50 mg/L

Řeřichový test fytotoxicity - Kontrola kvality

Nejistoty stanovení:

- Nejistota stanovení inhibice růstu kořene řeřichy seté je obdobná nejistotám stanovení inhibice na podobném rostlinném organismu hořčici bílé (*Sinapis alba*), a pohybuje se na úrovni nižších desítek procent.
- Experimentálně stanovená rozšířená relativní nejistota inhibice růstu kořene řeřichy seté v roztoku dichromanu draselného $K_2Cr_2O_7$ o koncentraci 50 mg/L je 20 % (viz předchozí RD).
- V následujících tabulkách jsou uvedeny výsledky duplicitních analýz 7 7 reálných vzorků kompostu včetně vyhodnocení nejistot měření jednotlivých parametrů G, L, I a GI.

Hodnocení fytotoxicity

Pro hodnocení fytotoxicity kompostů na základě **Indexu klíčivosti GI** se používá místní legislativa, nebo je možno použít též hodnocení uvedená dříve v **Tab. 1** a v **Tab. 2**.

Řeřichový test fytotoxicity - Kontrola kvality

Nejistoty stanovení klíčivosti G(%)

V následující tabulce jsou uvedeny výsledky duplicitního stanovení klíčivosti **G** v 7 reálných vzorcích:

Vzorek (ID)	G [%]	G [%]- dupl. vz.	R [%-rel.]	NM [% rel.]
7341-1	92.1	93.3	1.2%	2.9%
7661-1	101.1	101.1	0.0%	2.0%
7361-1	101.1	98.9	2.2%	4.5%
39833	100	96.7	3.4%	6.3%
8443-1	98.9	98.9	0.0%	2.0%
9070-1	101.1	100.0	1.1%	2.8%
9275-1	101.1	101.1	0.0%	2.0%
Průměr			1.1%	3.2%

R je relativní rozpětí, **NM** je odhad rozšířené nejistoty stanovení klíčivosti **G** v relativních procentech. **NM** klíčivosti **G** se pohybuje v rozmezí **2 – 6 %**. Pokud je však klíčivost **G** nižší než cca 15 %, je hodnota **NM** vyšší než 20 %.

Řeřichový test fytotoxicity - Kontrola kvality

Nejistoty stanovení nárůstu průměrné délky kořene L(%)

V následující tabulce jsou uvedeny výsledky duplicitního stanovení nárůstu průměrné délky kořene L v 7 reálných vzorcích:

Vzorek (ID)	L [%]	L [%]- dupl. vz.	R [%-rel.]	NM [% rel.]
7341-1	16.2	17.6	8.3%	18%
7661-1	173.4	173.1	0.2%	10%
7361-1	193.6	186.4	3.8%	12%
39833	260.0	254.0	2.3%	11%
8443-1	150.3	156.3	3.9%	12%
9070-1	109.9	107.3	2.4%	11%
9275-1	106.4	113.0	6.0%	15%
Průměr			3.8%	12.6%

R je relativní rozpětí, **NM** je odhad rozšířené nejistoty parametru **L** v relativních procentech. **NM** parametru **L** se pohybuje v rozmezí **10 – 20 %**. Čím je nižší hodnota L, tím je vyšší její NM.

Řeřichový test fytotoxicity - Kontrola kvality

Nejistoty stanovení inhibice růstu kořene I(%)

V následující tabulce jsou uvedeny výsledky duplicitního stanovení inhibice růstu kořene v 7 reálných vzorcích:

Vzorek (ID)	I [%]	I [%]- dupl. vz.	R [%-rel.]	NM [% rel.]
7341-1	83.8	82.4	1.7%	4%
7661-1	-73.4	-73.1	0.4%	24%
7361-1	-93.6	-86.4	8.0%	25%
39833	-160	-154	3.8%	18%
8443-1	-50.3	-56.3	11%	35%
9070-1	-9.9	-7.3	30%	137%
9275-1	-6.4	-13.0	68%	165%
Průměr			18%	58%

R je relativní rozpětí, **NM** je odhad rozšířené nejistoty inhibice růstu kořene **I** v relativních procentech. **NM** inhibice **I** se pohybuje v rozmezí **5 – 200 %**. Vysoké hodnoty **NM** jsou pro absolutní hodnotu inhibice **I** nižší než cca **15 %**, což ale platí pro ekotoxikologické testy obecně.

Řeřichový test fytotoxicity - Kontrola kvality

Nejistoty stanovení indexu klíčivosti GI(%)

V následující tabulce jsou uvedeny výsledky duplicitního stanovení indexu klíčivosti v 7 reálných vzorcích:

Vzorek (ID)	GI [%]	GI [%]- dupl. vz.	R [%-rel.]	NM [% rel.]
7341-1	15	16	9.5%	18%
7661-1	175	175	0.2%	10%
7361-1	196	184	6.0%	13%
39833	260	246	5.7%	13%
8443-1	149	155	3.9%	12%
9070-1	111	107	3.5%	11%
9275-1	108	114	6.0%	15%
Průměr			5.0%	13%

R je relativní rozpětí, **NM** je odhad rozšířené nejistoty indexu klíčivosti **GI** v relativních procentech. **NM** indexu klíčivosti **GI** se pohybuje v rozmezí **10 – 25 %**. Vyšší hodnoty **NM** jsou pro absolutní hodnoty **GI** nižší než cca 15 %, z důvodu vyšších nejistot hodnot **L** a **G**.

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

Metoda stanovení fytotoxicity na řeřiše seté umožňuje kvantitativní hodnocení kompostů z hlediska jejich vyzrálosti a fytotoxicity.

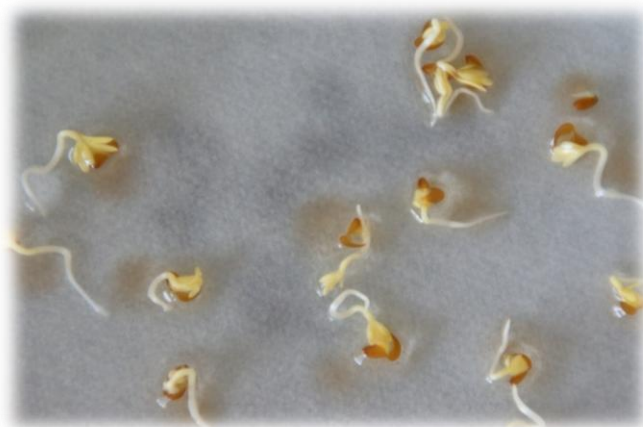
Testování fytotoxicity kompostů nebylo zatím normalizováno v rámci mezinárodních institucí, a proto firma **ALS Czech Republic, s.r.o.** zavedla metodiku požadovanou zahraničním klientem, která vycházela zejména z prací F. Zucconiho et al.

V rámci České republiky lze použít doporučené testy uvedené v příručce **VÚZT Praha** nebo v metodické pomůcce **ZERA**, zpracované s podporou Ministerstva zemědělství ČR.

Řeřichový test fytotoxicity dle metodiky zavedené v ALS Czech Republic, s.r.o.

Děkujeme za pozornost!

Kontakty:

Tomáš Bouda – 602 144 727 / 487 828 500

Tomas.Bouda@ALSglobal.com

Martina Formánková – 487 828 545

Martina.Formankova@ALSglobal.com

Děkujeme za pozornost

Geochemistry

Metallurgy

Mine Site

Inspection

Coal

Oil & Gas

Asset Care

Tribology

Environmental Pharmaceutical

